

ВІДГУК

офіційного опонента

про дисертацію Семиліта Миколи Васильовича на тему:

**«Соціально-психологічні засади проектування життєвого шляху особистості»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.05 - соціальна психологія; психологія соціальної роботи**

Якщо оцінювати актуальність проблеми дослідження, то вона назріла вже давно. Хоча в психологічній науці багато напрацювань дотичних до проблем життєвого шляху особистості та проектування нею свого майбутнього, ми знаємо мало про те, як це відбувається саме в українців. Рецензована робота саме про українську етнопсихологічну концепцію проектування особистістю її життєвого шляху.

Автор рецензованої роботи поставив собі мету: визначити соціально-психологічні засади та розробити етнопсихологічну концепцію проектування особистістю її життєвого шляху.

В процесі дисертаційного дослідження автор застосував метод семантичного диференціалу, порівняльно-біографічний метод, метод глибинного особистісно-центрованого інтерв'ю авторські методики графічного моделювання семантичних просторів групи та їх динаміки, авторські методики вивчення життєвого шляху «Моє родове дерево», «Світ, в якому я живу і хочу жити», «Я в майбутньому», «Квантування життєвої перспективи», «Лінія мого життя».

У дослідженні взяло участь 1563 респонденти, вибірка збалансована за статтю, віком і регіонами проживання. Хотілося би також відзначити, що особливістю даної роботи є те, що в емпіричному дослідженні домінують інтерактивні та проєктивні методи.

Наукова проблема поставлена коректно, а засоби і методи її розв'язання відповідають поставленим завданням.

У першому розділі «Життєвий шлях особистості як наукова проблема: соціально-психологічний аналіз», автор розв'язує перше завдання свого дослідження, в ході якого реалізує етнопсихологічний підхід до вивчення життєвого шляху. Це дає йому змогу виявити особливості проектування майбутнього в українців у їхніх звичаях та обрядових діях. Автор висвітлює зміст поняття «життєвий шлях особистості» у контексті дослідження індивідуального розвитку людини, родинне становлення, формування соціальної та групової ідентичності. Подає своє бачення процесу проектування життєвого шляху як конструювання у просторі та в часі життєвої перспективи, можливості побудови майбутнього за умови врахування фонових символічних індикаторів завершення його гештальту, наповнення проекту бажаного майбутнього життєствердними подіями.

У другому розділі дисертації « Етнопсихологічна концепція проектування життєвого шляху особистості» автором розв'язно друге та шосте завдання дослідження, а саме розроблено етнопсихологічну концепцію проектування людиною її життєвого шляху та виявлено архетипну складову проектування життєвих шляхів українців. Автор обґрунтовує вплив колективних травм на подальшу їх трансгенераційну передачу суб'єктами суспільного розвитку в майбутнє у спосіб вимушеного повторення, «відігрування» подій таємного минулого, що виявляється в намаганні знову повернутися до них. Розглядає як нереалізовані аспекти життєдіяльності особистості (нездійснені мрії, ненароджені діти, непрожите життя, недосяжність мети) приводять до символічного їх заміщення в ірреальній сфері, у фантазіях, а також до виникнення стану депресії. Детально аналізує народні практики проектування майбутнього особистості.

У третьому розділі «Типологія життєвого шляху особистості: методи експлікації та конструювання» автор вирішує своє третє завдання, а саме презентує семантико-топографічний підхід дослідження життєвого шляху та застосовує його до вивчення процесів психологічного контакту та інших динамічних характеристик проектування життєвого шляху. Автор аналізує соціально-

психологічних чинників вибору особистістю можливого варіанту життя, розглядає психологічні умови становлення того чи іншого його варіанту, виявляє роль героїчних зразків колективного несвідомого у формуванні образу майбутнього, а також подає розроблені ним засоби інтенсифікації процесу проектування життєвого шляху.

У четвертому розділі «Соціально-психологічні механізми проектування життєвого шляху особистості», автор презентує результати вирішення ним свого сьомого завдання. Автор розглядає соціально-психологічну динаміку ставлення до себе та до групи як показник цілісності розвитку особистості, спроможної здійснювати проектування автентичного життєвого шляху, висвітлює проблему різних рівнів цілісності, її розуміння як комплементарного діалогу між чоловічим та жіночим початками. Автором поставлено проблему актуалізації психотравм як порушення суб'єктивної цілісності в процесі проектування життєвого шляху, розглянуто основні стратегії виходу з травматичного досвіду, а також психологічні закономірності проектування життєвого шляху, зокрема перевертання та прискорення життєвих подій у суб'єктивному сприйманні часу їх протікання.

У п'ятому розділі «Психотехнічні засоби і показники ефективності проектування життєвого шляху особистості» автор презентує результати розв'язання п'ятого та сьомого завдань дослідження, а саме стратегії долання особистістю травмувальних ситуацій у процесі міжособової взаємодії та індивідуальну динаміку змін особистісних характеристик в процесі проектування життєвого шляху. Тут автор розкриває процес розгортання проектування життєвого шляху особистості в групі; визначає показники ефективності проектування особистістю майбутнього та представляє технологію проектування життєвого шляху особистості. Подає характеристику архетипних полярних образів, з якими асоціюються стани привабливості життя, переживання щастя, або навпаки – стан незадоволеності життям. Обстоює думку, що проектування майбутнього – це природна властивість людини діяти під впливом своїх глибинних потреб, інтересів, родових послань.

Найбільш суттєвими і важливими результатами, що одержані М.В.Семилітом особисто і характеризують новизну його дисертації, є такі: розкрито соціально-психологічні засади проектування життєвого шляху, що полягають у виявленні закономірностей, механізмів та психологічних умов зміни ставлення особистості до себе т людей з оточення в процесі проектування життєвого шляху особистістю в групі; встановлено психологічні закономірності проектування життєвого шляху особистості: «прискорення» психологічного часу її життя, згортання подій у ситуації страху смерті, «групової ілюзії» як неадекватного очікування щодо можливостей групи, «зростання валентності групи» як прогнозу її позитивної динаміки; залежність процесу квантування життєвого часу від «потенціальних ям» лінії життя, утворених в результаті травматичного досвіду.

Робота має також і вагоме практичне значення, яке полягає у можливості їх використання в різних галузях психологічної практики, зокрема для побудови психологічних прогнозів розвитку особистості та різного типу груп, міжгрупових взаємин та особистісних змін, визначення архетипних образів побудови взаємин в родині (за чоловічим чи жіночим ієрархічним порядком), прогнозування варіантів вибору життєвого шляху особистості за «доцентровою» чи «відцентровою» динамікою її групового статусу, передбачення внутрішньої та міжособистісної динаміки психологічного контакту.

Усе зазначене створює достатні підстави для високої позитивної оцінки дисертації.

Разом з тим, дисертаційне дослідження М.В. Семиліта, як і будь-яка творча праця, містить окремі дискусійні моменти, спірні положення, висвітлення та зауваження щодо яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження.

1. Автор говорить про трансгенераційну активність, тобто позасвідому міжпоколінну передачу травмувальних впливів. Чи існує позасвідома міжпоколінна передача конструктивних впливів?

2. Чи завжди у процесах проектування життєвого шляху українцям потрібна психологічна допомога? Чи можливо це в принципі?

3. На думку автора християнська заповідь «терпимості», «замовчування», «підставляння правої щоки, якщо вдарили по лівій» веде до певної замкненості, кругової поруки, повторюваності системи травмувальних взаємин. Однак, в багатьох дослідженнях присвячених процесам творення американської нації наголошують на провідній позитивній ролі протестантської етики. Як можна це пояснити ?

4. Автор пише про роль групи в процесах проектування майбутнього. Хотілося би почути де мова йде про групу як складову роботи в груповій психотерапії , а де йдеться про роль реальних соціальних груп до яких належить людина.

5. Де є межа між інтродекцією і вихованням? Чи можна назвати індикатори інтродекції і виховання?

6. В окремих місцях тексту автор відходить від академічного стилю, іноді використовує невдалий переклад з російської на кшталт «Заковтнутий». Або використання слова “інформація” замість “отримані дані”.

Проте, зазначені зауваження не спростовують високої оцінки дисертаційного дослідження, а певною мірою доповнюють об’єктивну характеристику практичної складності та теоретичної значущості проблеми, піднятої та розв’язаної в ході проведеного дослідження.

Дисертація М.В.Семиліта відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, які визначені Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння звання старшого наукового співробітника, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від

07.03.2007 № 423 із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України від 11.11.2009 №1197 і від 12.09.2011 № 955.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація М.В.Семиліта “Соціально-психологічні засади проектування життєвого шляху особистості” є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності складають значне досягнення у розвитку феноменів психології пов’язаних з функціонуванням особистості в груповій взаємодії, а її автор, Микола Васильович Семиліт, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент,
професор кафедри теоретичної та практичної
психології Інституту права та психології НУ «Львівська політехніка»,
доктор психологічних наук, доцент

Лещинська О.А.